

مرکز ملی باوردهای علمی و فناوری

سازمان بنادر و دریانوردی به عنوان تنها مرجع حاکمیتی کشور در امور بندری، دریایی و کشتی‌رانی بازرگانی به منظور ایفای نقش مرجعیت دانشی خود و در راستای تحقق راهبردهای کلان نقشه جامع علمی کشور مبنی بر "حمایت از توسعه شبکه‌های تحقیقاتی و تسهیل انتقال و انتشار دانش و سامان‌دهی علمی" از طریق "استانداردسازی و اصلاح فرایندهای تولید، ثبت، داوری و سنجش و ایجاد بانک‌های اطلاعاتی یکپارچه برای نشریات، اختراعات و اکتشافات پژوهشگران"، اقدام به ارایه این اثر در سایت SID می‌نماید.

سازمان بنادر و دریانوردی

**سیر تکاملی مناطق آزاد و جایگاه آنها در توسعه اقتصادی کشورها
با تاکید بر منطقه آزاد چابهار**

مهرداد نجفی، کارشناس ارشد برنامه ریزی حمل و نقل

mehرداد.najafi@gmail.com

علی ابوطالب پور، کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای،

کارشناس ارشد راه و ترابری

a_abutalebpor@hotmail.com

چکیده

رشد فزاینده بخش صنعت در برخی از کشورهای کم‌تر توسعه یافته بیش‌تر به واسطه جذابیت‌های این کشورها برای سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد. مزایا و امتیازات ویژه موجود در مناطق آزاد، از جمله معافیت مالیاتی، سبب رفع محدودیت اقتصادی موجود در کشورهای در حال توسعه و باعث افزایش این جذابیت‌ها برای سرمایه‌گذاران خارجی شده است. در حال حاضر مناطق آزاد زیادی به عنوان موتور و نیروی محرکه اقتصادی کشورها در اقصی نقاط دنیا تاسیس شده‌اند و کشورهای مختلف از مناطق آزاد به عنوان وسیله و ابزاری برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، افزایش صادرات صنعتی، افزایش اشتغال، جلب سرمایه‌ها در بخش‌های مولد، توسعه صادرات، رشد اقتصادی، جذب نقدینگی سرگردان داخلی، کمک به مهار تورم، محرومیت زدایی از مناطق دارای پتانسیل توسعه، ایجاد وحدت بین کشورهای هم پیمان و در نهایت انتقال تکنولوژی و دانش استفاده می‌کنند.

در این مقاله سعی شده تا ضمن بررسی پیشینه، مبانی نظری، اهداف و پیش‌نیازهای لازم برای ایجاد مناطق آزاد و نیز شناسایی انواع آن‌ها، نقش این مناطق در توسعه اقتصادی و بازرگانی کشورها مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. بر این راستا نسبت به انتخاب تجارب موفق و ناموفق جهانی در خصوص ایجاد مناطق آزاد اقدام و در ادامه با توجه به اهمیت و پتانسیل منطقه آزاد چابهار در توسعه اقتصادی و بازرگانی کشور، شرایط این منطقه با برخی از مناطق آزاد پیشرفته در جهان مقایسه شده و نقاط ضعف و قوت آن مورد بررسی قرار گرفته است.

در نهایت و به عنوان جمع‌بندی، نتایج و یافته‌های حاصل از مطالعه تطبیقی در قالب ماتریس‌های SWOT به صورت گزینه‌های پیشنهادی ارائه خواهند شد.

کلمات کلیدی: مناطق آزاد تجاری، سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه اقتصادی، پسرکرانه بندر، تامین و پشتیبانی، چابهار، SWOT

۱- پیشینه تاریخی مناطق آزاد

از قرن ۱۶ میلادی انواع مختلفی از مناطق دارای امتیازات ویژه اقتصادی در برخی از کشورها تاسیس شدند. در سال ۱۸۸۸ میلادی، اولین منطقه آزاد تجاری که هدف تاسیس آن تا حدی با اهداف مناطق آزاد به مفهوم جدید آن تطابق دارد، در بندر هامبورگ ایجاد شد. موفقیت چشم‌گیر بندر آزاد هامبورگ، باعث ایجاد مناطق آزاد دیگر به ویژه در اروپا شد.

کپنهاک در سال ۱۸۹۴، دانزیگ (لهستان) در سال ۱۸۹۹ و بندرهای مالمو، هانگو، فیدم و تریست در اروپا، سنگاپور، هنگ‌کنگ و ماکائو در آسیا در زمره بنادر آزادی بودند که به تدریج تا قبل از جنگ جهانی دوم ایجاد شدند. به طور کلی تفکر حاکم بر مناطق

آزاد در قبل از جنگ دوم جهانی در انبارداری، انتقال کالا از یک وسیله نقلیه به وسیله نقلیه دیگر، صدور مجدد کالا و در یک جمع‌بندی در تجارت خلاصه می‌شد.

از دهه ۱۹۶۰ به بعد تعداد زیادی از مناطق آزاد در انواع مختلف به وجود آمد و نقش این مناطق در اقتصاد جهانی افزایش یافت. بعد از جنگ جهانی دوم (در سال ۱۹۵۹)، منطقه آزاد شانون در ایرلند به عنوان اولین منطقه آزاد به مفهوم امروزی آن، تاسیس شد. زیرا برای اولین بار جذب سرمایه خارجی، انتقال تکنولوژی و ایجاد اشتغال از هدف‌های عمده منطقه آزاد شانون محسوب می‌شد. هم‌چنین اولین منطقه پردازش صادرات^{۲۹} در دهه ۱۹۶۰ در کشورهای ایرلند و تایوان به دنبال مکان یابی مجدد تولید صنعتی بین کشورهای توسعه یافته و نیز انتقال این صنایع از کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه تاسیس شد.

۲- مبانی نظری مناطق آزاد

از لحاظ نظری مناطق آزاد اقتصادی^{۳۰} نتیجه سیاست‌های سه گانه تجارت آزاد، سیاست "صنایع با محوریت صادرات"^{۳۱} و سیاست‌های مقررات زدایی می‌باشند.

هرچند تئوری‌های مختلفی برای بررسی نحوه تاسیس و میزان تاثیر مناطق آزاد در توسعه اقتصادی کشورها ارایه شده لیکن در سال‌های اخیر جا به جایی "صنایع با

29 - Export processing Zone (EPZ)

30- Free Economic Zone (FEZ)

31 - export-oriented industrial policy

محوریت نیروی کار^{۳۲} "مانند صنایع نساجی و تولید کفش و نیز جا به جایی صنایع با محوریت سرمایه^{۳۳} "مانند صنایع استیل، کشتی سازی، پتروشیمی و الکترونیک به کشورهای کمتر توسعه یافته باعث طرح تئوری "توزیع فضایی جدید نیروی کار"^{۳۴} شده است.

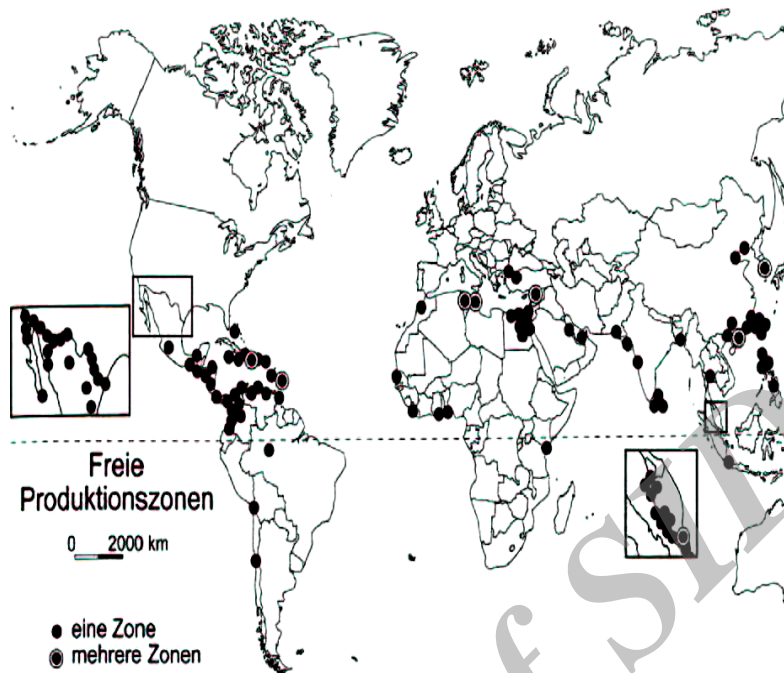
طبق این تئوری رشد فزاینده بخش صنعت در کشورهای کمتر توسعه یافته بر پایه جذابیت‌های این کشورها برای سرمایه گذاری خارجی می باشد. مزایا و امتیازات ویژه موجود در مناطق آزاد، از جمله معافیت مالیاتی، سبب رفع محدودیت اقتصادی موجود در کشورهای در حال توسعه شده و باعث افزایش این جذابیت‌ها برای سرمایه گذاران خارجی شده است. در حال حاضر مناطق آزاد زیادی به عنوان موتور و نیروی محرکه اقتصادی کشورها در اقصی نقاط دنیا تاسیس شده‌اند و کشورهای مختلف از مناطق آزاد به عنوان وسیله و ابزاری برای جذب سرمایه گذاری خارجی، افزایش اشتغال و تقویت صادرات و رشد اقتصادی و در نهایت انتقال تکنولوژی و دانش استفاده می‌کنند. شکل (۱) توزیع مناطق پردازش صادرات را که یکی از انواع مناطق آزاد که نقش موثری را در تحرک اقتصادی کشورها ایفا می نماید، نشان می‌دهد.

---

32 - labor-intensive

33- Capital-intensive

34 -New spatial division of labor

شکل ۱- توزیع مناطق پردازش صادرات در سال ۱۹۹۸ [۷]

۳- انواع مناطق آزاد اقتصادی

مناطق آزاد اقتصادی را می توان با معیارهای مختلفی طبقه بندی نمود. در یک تقسیم بندی کلی مناطق آزاد با توجه به ساختار فضایی آنها، به دو دسته territorial regime و territorial regime تقسیم می شوند. نوع territorial regime چه از لحاظ تعداد و چه از لحاظ تاثیر در اقتصاد جهانی دارای اهمیت بسیار بیشتری از نوع regime می باشد. آنچه که در اصطلاح مناطق آزاد اقتصادی نامیده می شود، در اصل مناطق از نوع territorial هستند.

مناطق آزاد اقتصادی نوع Territorial به منطقه مشخصی گفته می شود که نسبت به سایر مناطق یک کشور دارای زیربناهای مناسب تر و امکانات اداری بیش تر و پرسنل آموزش دیده تر می باشد و این در حالی است که در مناطق آزاد نوع regime با توجه به این که شرکتها در منطقه مشخصی متمرکز نمی شوند و نحوه توزیع فضایی به صورت پراکنده می باشد، ارایه این امکانات به سادگی قابل تضمین نمی باشد. هم چنین در مناطق آزاد اقتصادی نوع Territorial، شرکتها و موسسه ها، با پیچیدگی های فنی موجود در سازماندهی و توزیع امتیازات مالی و پولی و اداری در مناطق آزاد نوع regime؛ مواجه نمی شوند.

مناطق آزاد اقتصادی نوع Territorial خود دارای دو زیرگروه هستند. بر پایه ارتباط بین اقتصاد داخلی و سیاست های نظارت گمرکی دو نوع منطقه آزاد "باز"^{۳۵} و "بسته"^{۳۶} وجود دارد. نوع بسته یا محصور که خود شامل بنادر آزاد^{۳۷} (FPS) و مناطق آزاد تجاری^{۳۸} (FTZs) و مناطق پردازش صادرات^{۳۹} (EPZs) می شود، یک منطقه به طور کامل مشخص و تعریف شده می باشد که در آن سیاست های نظارت "بسته" گمرکی مقرر می باشد و دارای ارتباط مستقیم بسیار کمی با اقتصاد داخلی است. در

35 - open

36 - enclave

37 - Free Ports

38- Free Trade Zones

39- Export Processing Zones

مقابل مناطق آزاد اقتصادی "باز" که خود شامل مناطق ویژه اقتصادی^{۴۰} (SEZs)، مناطق آزاد مالی^{۴۱} (FFZs)، پارک‌های علمی-صنعتی^{۴۲} (SIPs) و مناطق آزاد توریسم^{۴۳} می‌باشد، دارای ارتباط بیش‌تری با اقتصاد داخلی کشور هستند. در مناطق آزاد اقتصادی "باز"، سیاست‌های ویژه نظارت گمرکی در جریان می‌باشد. بسیاری از انواع مناطق آزاد اقتصادی هم‌چون مناطق ویژه اقتصادی هم‌دارای ویژگی مناطق آزاد اقتصادی "باز" و هم‌دارای ویژگی‌های مناطق آزاد اقتصادی "بسته" می‌باشند.

در مناطق آزاد اقتصادی نوع regime مزایای معین (و هم‌چنین محدودیت‌هایی) به شرکت‌هایی که در هر نقطه از کشور میزبان وجود دارد اعطا می‌شود. در این نوع مناطق آزاد شرکت‌ها در منطقه مشخصی متمرکز نمی‌شوند و به همین دلیل شرکت‌ها و موسسه‌ها، با پیچیدگی‌ها و مشکلاتی در سازمان‌دهی و توزیع امتیازات مالی و پولی و اداری مواجه می‌شوند. همان‌طور که از تعریف این نوع مناطق آزاد اقتصادی مشخص می‌شود این مناطق یک نوع نظام بوده و در واقع منطقه مشخصی را شامل نمی‌شوند با این حال لفظ منطقه آزاد اقتصادی به آن‌ها اطلاق می‌شود.

در مقایسه با مناطق آزاد اقتصادی نوع Territorial مناطق آزاد نوع Regime امکان ایجاد ارتباط قوی با اقتصاد داخلی یک کشور می‌باشد و این امکان را فراهم می‌سازد که یک شرکت خارجی مکان مناسب و بهینه‌ای را برای فعالیت‌هایش انتخاب کند. مناطق آزاد اقتصادی نوع Regime خود به ۳ نوع تقسیم می‌شوند: کارخانه

---

40 - Special economic zones

41 - free financial zones

42- science-based industrial parks

43 - free tourism zones

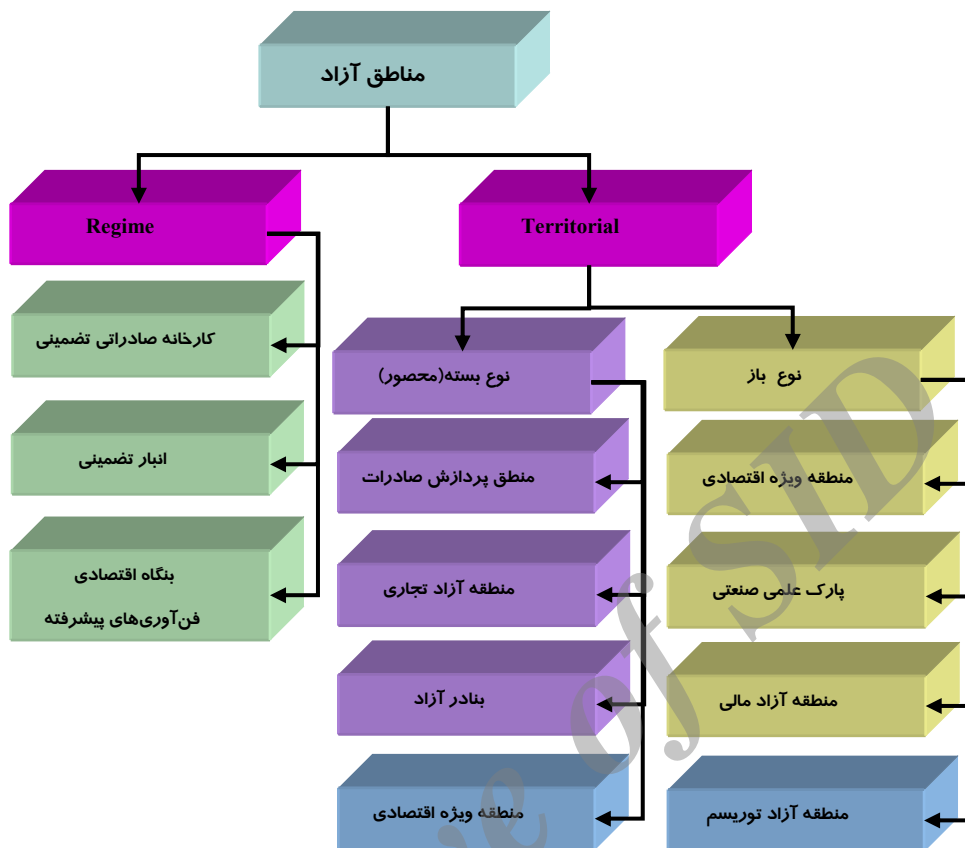
صادراتی تضمینی^{۴۴}، انبار تضمینی^{۴۵} و بنگاه اقتصادی فن آوری‌های پیشرفته^{۴۶}.
در کشورهای مختلف برخی از امتیازاتی که در مناطق آزاد اقتصادی Territorial
وجود دارد به مناطق آزاد اقتصادی Regime منتقل شده است. به عنوان مثال در
کشور تایوان امتیازاتی که برای مناطق ویژه اقتصادی وجود دارد به کارخانجات
تضمینی، اعطا می شود و در عوض این شرکت‌ها تضمین می کنند که محدودیت‌های
مشخصی هم چون صدور درصد مشخصی از تولیدات خود را رعایت کنند. شکل (۲)
تقسیم بندی مناطق آزاد اقتصادی را ارایه می دهد.

---

44 - bonded export-oriented factory

45 - bonded warehouse

46- and high-tech enterprise

شکل ۲- تقسیم بندی مناطق آزاد اقتصادی [۱]

در ادامه تقسیم بندی مناطق آزاد اقتصادی، مناطق آزاد اقتصادی Territorial را می توان بر حسب اهمیت بخش صنعتی به چند نوع تقسیم بندی نمود: مناطق آزاد اقتصادی " با محوریت تولید"^{۴۷}، مناطق آزاد اقتصادی " با محوریت تجارت"^{۴۸}،

47 - Manufacture-based FTZs

48 - Trade-based FTZs

مناطق آزاد اقتصادی " با محوریت خدمات"^{۴۹}، مناطق آزاد اقتصادی " با محوریت دانش"^{۵۰} مناطق آزاد اقتصادی جامع^{۵۱}، مناطق آزاد اقتصادی مرزی^{۵۲} تقسیم نمود. هریک از این نوع مناطق نیز خود به انواع مختلفی تقسیم می‌شوند که به منظور جلوگیری از اطاله کلام نحوه تقسیم بندی مناطق آزاد اقتصادی در جدول (۱) خلاصه شده است. از لحاظ سابقه تاریخی در ابتدا شهرهای آزاد (FCs)^{۵۳}، بنادر آزار (FPS) ^{۵۴} و مناطق آزاد تجاری (FTZs)^{۵۵} دارای قدمت بیشتری نسبت به سایر انواع مناطق آزاد هستند. در ادامه توسعه مناطق آزاد اقتصادی به ترتیب مناطق پردازش صادرات (EPZs)^{۵۶}، مناطق ویژه اقتصادی (SEZs)^{۵۷} و سایر انواع مناطق آزاد تاسیس شده‌اند.

49 - Service-based FTZs

50 - Science-based FTZs

51 - Comprehensive FTZs

52- cross-border FEZs

53 - Free Cities

54- Free Ports

55- Free Trade Zones

56 Export Processing Zones

57 - Special Economic Zones

جدول ۱ تقسیم بندی مناطق آزاد اقتصادی بر حسب محوریت [۱]

مناطق آزاد اقتصادی با محوریت تجارت (نسل اول)	مناطق آزاد اقتصادی با محوریت تولید (نسل دوم)	مناطق آزاد اقتصادی با محوریت خدمات (نسل سوم)
<ul style="list-style-type: none"> • Free port • Free city/state • Bound house zone • Customs bounded warehouse • Customs free zone • Customs zone • Duty free zone • Tax free trade zone • Tax free zone • Free trade zone • Foreign trade zone • Free border zone • Transit Zone • Transshipment zones • Free frontier zone 	<ul style="list-style-type: none"> • Duty free exp. processing one • Export free zone • Export processing zone • Free export-processing zone • Free export zone • Free production zone • Industrial exp.-processing zone • Industrial free zone • Investment promotion zone • Joint enterprise zone • Free enterprise zone • Zone of joint entrepreneurs hip • Privileged export zone • Maquiladoras • Import processing zone • Agricultural export processing zone • Free agricultural zone • Economic & technological development zone 	<ul style="list-style-type: none"> • Free professional zone • Free service zone • Free banking zone • Free insurance zone • Free red light zone • Free gambling zone • Free medical zone • Free tourist zone • Export free zone • Export processing zone • Free export-processing zone • Free export zone • Free production zone • Industrial exp.-processing zone • Industrial free zone
مناطق آزاد اقتصادی با محوریت دانش (نسل چهارم)	مناطق آزاد اقتصادی جامع (نسل پنجم)	مناطق آزاد اقتصادی بین مرزی (نسل ششم)
<ul style="list-style-type: none"> • Incubator • Research park/area • Research triangle • Technology park • Science park/Scientific park • High-tech park • Science-based park • Science & Technology Park • Science-based industrial park • Tech-development park • New and high technologic Development zone • Science city/Science town • Techno poleis • Academic town • Silicon Village/Silicon Island • High-tech industrial area 	<ul style="list-style-type: none"> • Free zone • Free economic zone • Special economic zone • Comprehensive free port • Comprehensive free trade zone 	<ul style="list-style-type: none"> • Growth triangle • Cross-border economic cooperation zone

۴- مناطق آزاد موفق و ناموفق و تجربه سایر کشورها

مناطق آزاد تجاری به عنوان ابزاری برای توسعه و مدرنیزه کردن اقتصاد از طریق جذب سرمایه گذاری خارجی، انتقال تکنولوژی و ایجاد اشتغال و ... شناخته می شوند و به عنوان موتور رشد اقتصادی، دارای تاثیر قابل توجهی بر توسعه اقتصادی و صنعتی بسیاری از کشورها هستند. با این حال در برخی از کشورها از جمله ایران، کارایی مناطق آزاد در حد مناسبی نیست که ناشی از دلایل مختلف است. در این بخش به تجربه های موفق و ناموفق مناطق آزاد از طریق مطالعه موردی پرداخته و در این خصوص مثال های عملی را مورد استفاده قرار می دهیم. به این منظور در ابتدا لازم است تا برخی از دلایل موفقیت و عدم موفقیت مناطق آزاد مورد بررسی قرار گیرد. از جمله مهم ترین علل عدم موفقیت و کارایی پایین برخی از مناطق آزاد، عبارتند از:

- مکان یابی نادرست منطقه آزاد.
  - وجود فضای نامناسب برای جذب سرمایه خارجی.
  - بی ثباتی سیاسی.
  - وجود بوروکراسی، فساد مالی.
  - وجود قوانین و مقررات دست و پا گیر.
  - بازدهی و بهره وری کم منابع انسانی.
  - هزینه بالای استفاده از تاسیسات زیربنایی و هزینه بالای حمل و نقل.
  - ضعف تعمیر و نگهداری تاسیسات و امکانات زیربنایی و ناکارایی عملیاتی.
  - کمبود امکانات مالی و نقدینگی.
  - کمبود ارتباطات و ضعف خدمات دهی و خدمات رسانی.
- منطقه آزاد داکار در سنگال که در سال ۱۹۷۴ تاسیس شد، نمونه ای از مناطق آزاد

ناموفق می باشد. این منطقه در سال ۱۹۷۶ شروع به کار نمود، ولی در رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده یعنی ایجاد اشتغال و تجارت خارجی ناموفق بود. میزان اشتغال در این منطقه در حداکثر مقدار خود به ۱۲۰۰ نفر در سال ۱۹۸۶ رسید که این مقدار در سال ۱۹۹۰ به ۶۰۰ نفر کاهش یافت. علیرغم محیط و شرایط سیاسی بالنسبه باثبات و نیز وجود معافیت و تشویق‌های مالی در این منطقه، در مجموع ۱۱۰ شرکت در حدود ۱۴,۷ میلیون دلار صادرات از منطقه آزاد داکار داشته اند.

همان طور که ذکر شد عوامل متعددی در ناکارایی مناطق آزاد موثر هستند و درخصوص منطقه آزاد داکار، می توان به موارد زیر اشاره کرد :

- تشریفات زاید.
  - هزینه های بالای حمل و نقل و استفاده از تسهیلات.
  - قوانین دولتی غیرقابل انعطاف و اجباری در خصوص منابع انسانی.
  - بهره وری پایین نیروی کار.
  - فقدان فضای مناسب و استاندارد برای اجاره.
- از طرف دیگر، با توجه به تجربه و یافته‌های کشورهای دیگری که طی سال‌های اخیر مبادرت به ایجاد مناطق آزاد نموده‌اند، می توان عمده ترین عوامل موفقیت مناطق آزاد را به صورت زیر عنوان نمود:
- برخورداری از روابط بین المللی دوستانه و رعایت تعهدات بین المللی؛
  - برخورداری از ثبات سیاسی و ثبات در قوانین و مقررات.
  - برخورداری از اجماع نظر در زمینه هدف‌های ایجاد و گسترش مناطق آزاد و حمایت همه جانبه دولت.
  - برخورداری از موقعیت مکانی مناسب.

- پذیرفتن هدف‌های آزادسازی اقتصادی و مالکیت خصوصی و ضرورت کاهش مداخلات دولتی در امور اقتصادی به لحاظ رعایت اصل عرضه و تقاضا در مبادلات اقتصادی.
- برخورداری از قوانین و مقررات بدون ابهام در مورد حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی، حفاظت از تکنولوژی‌های پیشرفته و هم سو و هم آهنگ با فعالیت‌های اقتصادی در سطح جهانی.
- برخورداری از انسجام و قدرت مدیریت متمرکز در منطقه آزاد و نیز برخورداری از یک سیستم اداری فاقد جنبه‌های بوروکراتیک در منطقه آزاد و مستقل از دخالت‌های عوامل خارج از منطقه.
- برخورداری از قوانین و مقررات گمرکی ساده و فاقد جنبه‌های دست و پاگیر قانونی در منطقه.
- برخورداری از آزادی نقل و انتقال سرمایه و ارز در منطقه آزاد .
- برخورداری از تاسیسات زیربنایی مناسب در منطقه آزاد و در صورت نیاز، حمایت همه جانبه دولت برای ایجاد این گونه تاسیسات و پرهیز از سرمایه‌گذاری‌های بی‌مورد.
- کفایت نیروی کار متخصص با بازده مناسب و داشتن آزادی نسبی در به کارگیری نیروی کار خارجی در منطقه آزاد .
- برخورداری از قوانین کار هم سو با الزامات اقتصاد آزاد در منطقه آزاد .
- دسترسی به امکانات مالی و نقدینگی در منطقه آزاد .
- در ادامه جهت شفاف‌تر شدن تجربه‌های جهانی موفق در زمینه بهره‌گیری از سیاست توسعه مناطق آزاد، نسبت به مطالعه موردی ۲ کشور چین و هلند اقدام شده است.

۱-۴ مناطق آزاد کشور چین

در سال ۱۹۷۸، چین تصمیم به تغییر ساختار سیستم اقتصاد ملی خود از طریق پیاده سازی سیاست گشودن درب‌های اقتصاد به سوی بازارهای جهانی در قالب یک طرح برنامه‌ریزی شده و به صورت گام به گام، گرفت. در سال ۱۹۸۰، چین ۵ منطقه ویژه اقتصادی، Shenzhen, Zhauhai و Shantou در استان Guangdong، Xiamen در استان Fujian و کل استان Hainan را تاسیس نمود. در سال ۱۹۸۴، چین ۱۴ شهر ساحلی دیگر را نیز جهت استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی تاسیس نمود. طی آخرین اطلاعات مربوط به سال ۲۰۰۵، این کشور دارای ۳۸۳۷ منطقه توسعه‌ای و پارک‌های صنعتی در سراسر کشور است که البته تنها ۱۲۵۱ مورد از آن‌ها مجوز رسمی از دولت مرکزی دریافت کرده‌اند.

مناطق آزاد تجاری در کشور چین به لحاظ جغرافیایی مناطقی هستند که بین ۱ تا ۱۰ کیلومتر مربع مساحت دارند. این مناطق تحت عنوان مناطق محدود نیز نامیده می‌شوند که امکان انجام طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های تجاری را از قبیل انبارداری، معاملات مبادله ارز، بازاریابی، تجارت و فرایندهای فراوری و تولید در آن‌ها وجود دارد. البته شایان ذکر است که این مناطق با مناطق تامین و پشتیبانی که در سال ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ توسط دولت مرکزی تصویب شد، متفاوت هستند.

جدول زیر اطلاعات مربوط به عملکرد و تعداد شرکت‌های ثبت شده در مناطق آزاد تجاری چین تا سال ۲۰۰۳ را نمایش می‌دهد. این مناطق آزاد تجاری به طور غالب توسط دولت‌های محلی نظارت می‌شوند و مدیریت هر یک از آن‌ها به وسیله کمیته مدیریتی آن انجام می‌پذیرد.

جدول ۲ عملکرد و تعداد شرکت‌های ثبت شده در مناطق آزاد تجاری چین

تا سال ۲۰۰۳

منطقه آزاد تجاری	GDP ^{۵۸}	ارزش کالاها در واردات و صادرات ^{۵۹}	موسسه‌ها و شرکت‌های ثبت شده ^{۶۰}	موسسه‌های خارجی ثبت شده ^{۶۱}	کل سرمایه‌گذاری خارجی دارای قرارداد ^{۶۲}	زمین در نظر گرفته شده توسط دولت (طرح) ^{۶۳}	زمین واقعی موجود ^{۶۴}
Shanghai Waigaoqiao	۳۱،۵۰	۲۰،۹۳	۷۰۵۴	۵۳۶۴	۳،۸۸	۱۰	۸،۵
Dalian**	۵،۳۳	۱،۸۶	۳۸۴۸	۱۵۳۶	۲،۸	۹،۷۵	۴،۶۰
Tianjin	۸،۳۰	۳،۶۲	۸۱۵۲	۴۵۴۱	۷،۱۷	۵،۰	۳،۸
Qingdao	۲،۵۰	۰،۸۶	۲۳۶۵	۹۲۵۷	۱،۴۸	۲،۵۴	۲،۵۴
Zhangjiagang	۳،۹۰	۱،۹۰	۳۳۱۲	۳۷۳	۱،۸۸	۴،۱۰	۴،۱۰
Lingbo	۴،۰۱	۱،۱۸	۴۵۸۶	۷۴۲	۲،۲۰	۲،۳۰	۲،۳۰
Fuzhou	۰،۲۷	۰،۴۴	۶۳۶	۴۱۹	۰،۳۰	۱،۸	۰،۸
Xiamen	۰،۷۲	۱،۶۵	۳۲۸	۱۹	۰،۲۹	۵،۰	۰،۶۳
Shantou	۱،۱۹	۰،۱۶	۱۱۰۳	۲۶۹	۰،۳۴	۲،۳۴	۲،۳۴
Guangzhou	*	۱،۵۶	۲۰۰۳	۵۹۲	۰،۶۲	۲،۰	۲،۰
Shenzhen ^۱	۱۵،۱۸	۱۷،۹۰	۱۲۴۶	۱۰۹۹	۲،۲۳	۲،۷۳	۲،۲۵
Zhuhai	۰،۴۰	۰،۷۰	۱۳۷	۱۰۶	۰،۳۵	۳،۰	۳،۰
Haikou	۰،۶۰	۰،۲	۵۴۱	۹۵	۰،۳۶	۱،۹۳	۱،۹۳
Total	۷۳،۹	۵۲،۷۸	۳۵۰۱۵	۱۴۵۵۴	۲۳،۹	۵۲،۴۹	۳۸،۷۹

^{۵۸} - GDP در سال ۲۰۰۳ (واحد: میلیارد یوان).

^{۵۹} - سال ۲۰۰۳ (واحد: میلیارد دلار).

^{۶۰} - تا سال ۲۰۰۳.

^{۶۱} - تا سال ۲۰۰۳.

^{۶۲} - از سال ۱۹۹۱ تا سال ۲۰۰۳ (واحد: میلیارد دلار).

^{۶۳} - سال ۲۰۰۳ (واحد: هکتار).

^{۶۴} - سال ۲۰۰۳ (واحد: هکتار).

شکل ۳ موقعیت مناطق آزاد چین در سال ۲۰۰۵ [۷]

با وجود آن که ۱۵ منطقه آزاد تجاری در چین وجود دارند لیکن عملکرد آن‌ها متفاوت است. به طور مثال سه منطقه آزاد شانگهای، شنزن و تیانجین با هم بیش از ۷۰ درصد تولید ناخالص داخلی حاصل از مناطق آزاد کشور چین را تشکیل داده‌اند (۷۴,۴٪ در سال ۲۰۰۳).

سیاست‌های تشویقی عمده چین در رابطه با مناطق آزاد تجاری در زیر آورده شده است.

۱. تشویق‌های مالیاتی

- نرخ مالیات بر درآمد اولیه برای موسسه‌های سرمایه‌گذار خارجی ۱۵ درصد سود این موسسه‌ها خواهد بود.
- دولت چین بیش‌ترین سیاست‌های ترجیحی را برای مناطق آزاد تجاری وضع نموده است که شامل مجموعه‌ای از تشویق‌های مالیاتی می‌شود.

- برای ۲ سال اول فعالیت، شرکتها از مالیات بر درآمد معاف هستند. در طول ۳ سال بعدی، شرکتها تنها ۵۰٪ مالیاتهای عادی شرکتهای سرمایه‌گذار خارجی (۱۵٪) را پرداخت می‌کنند. بعد از گذشت ۵ سال، شرکت‌های سرمایه‌گذار مالیات کامل را پرداخت می‌کنند.
- اگر بیش از ۷۰ درصد محصولات آماده نهایی به خارج از مرزهای چین صادر شوند، مالیات مقادیر باقی مانده تولید، به صورت تنزیلی و بر پایه اجزا و مواد اولیه وارد شده محاسبه می‌شود.

۲. تشویق‌های عوارض گمرکی

- در زمینه تمامی محصولات وارداتی ساختمانی یا زیر ساختی که برای فرآیند تولید ضروری هستند اعم از تجهیزات، قسمت‌ها، اجزای وارداتی برای مصارف داخلی و شخصی، معافیت‌های مالیاتی وجود دارد.
- محصولات وارداتی که از خارج از مرزهای کشور چین، از طریق مناطق آزاد وارد این کشور می‌شوند، از عوارض گمرکی و عوارض ارزش افزوده معاف هستند. این عوارض تنها از کالاهای تمام شده‌ای که به خارج از محدوده منطقه ارسال می‌شوند، وارد می‌شوند.
- بر تمامی محصولات تمام شده و آماده، که از مناطق آزاد وارد کشور چین می‌شوند، عوارض گمرکی و عوارض ارزش افزوده تعلق می‌گیرد. مبنای محاسبه این عوارض بر پایه نسبت ورودی‌های تامین شده از منابع محلی (وارد به منطقه) به اجزای وارد شده به کشور (خروجی از منطقه)، خواهد بود.

۳. تشویق‌های در سطح محلی

- هر منطقه می‌تواند، تشویق‌های منحصر به خود را علاوه بر موارد اعلام شده از سوی دولت مرکزی ارایه نماید.
- مسوولین محلی می‌توانند تشویق‌های مربوط به کاربری زمین و نوع استفاده را وضع کنند و شاید تصمیم به معافیت موسسه‌های داخل منطقه‌ای از مالیات‌های بر درآمد محلی نیز اخذ کنند.

۴. عدم وجود محدودیت در مشارکت

- مناطق آزاد تجاری تنها مناطقی هستند که شرکت‌های خارجی می‌توانند در آن‌ها شرکت‌های تجاری با مالکیت به طور کامل خارجی را تاسیس نمایند. البته این شرکت‌های خارجی ابتدا از حق تجارت آزاد (حق واردات و صادرات) محروم هستند. برای فروش محصولات در بازارهای داخلی، این موسسه‌ها می‌باید از خدمات شرکت‌های دارای مجوز انجام امور گمرکی برای انجام معاملات خود استفاده کنند، که البته این قانون در سال ۲۰۰۳ برای برخی از مناطق آزاد حذف شد.

۵. بازار مبادله کالاهای زیر کلید گمرک یا مراکز عرضه کالا

- مناطق آزاد یک بازار مبادلات کالاهای تحت نظر گمرک یا مراکز عرضه کالا را نیز ارایه می‌کند که از طریق آن موسسه‌های داخل منطقه می‌توانند کالاهای خود را به خریداران چینی و توزیع‌کنندگان برای فروش در بازارهای داخلی، عرضه کنند.

- مسوولین این بازار مبادلات مراحل ترخیص گمرکی را انجام داده و قبض عوارض ارزش افزوده را نیز صادر می کنند.

۲-۴ مناطق آزاد کشور هلند

هلند منطقه آزاد تجاری به عنوان مناطق خارج از مرزهای کشور متبوع، ندارد. در این کشور تعداد زیادی انبارهای گمرک و انبارهای آزاد وجود دارد که در مناطق مشخص و فرودگاه‌های بین‌المللی، جایی که کالاهای ترانزیتی می‌توانند به صورت موقت تحت نظارت گمرک انبار شوند، واقع شده‌اند. در این انبارها کالاها می‌توانند تجدید بسته‌بندی و انبار شده و یا تغییر برچسب شوند.

کشور هلند یکی از مناطق پرجاذبه اروپا برای تاسیس مراکز توزیع است. به گونه‌ای که حدود ۶۰ درصد از شرکت‌های آمریکایی در اروپا مراکز توزیع خود را در این کشور متمرکز نموده‌اند. در این میان بندر رتردام در این کشور به عنوان یکی از بزرگ‌ترین بنادر جهان اهداف کلان خود را بر تولید ارزش افزوده در مقیاس بالا قرار داده است. وجود امکانات گسترده و مدرن تخلیه و بارگیری کانتینر در این بندر، به عنوان مزیتی مهم برای قرارگیری مرکز توزیع بار اروپا در این بندر به شمار می‌آید.

برای انجام این رسالت مهم بایستی موارد زیر برای یک مرکز توزیع بار تامین شوند:

- فراهم نمودن تسهیلات مورد نیاز برای عملیات توزیع.
- نزدیکی این مراکز به ترمینال‌های بار جهت ایجاد امکان بازگشت سریع کانتینرهای خالی به سیستم بعد از استریپ.
- حمل ارزان از ترمینال به انبار.
- نزدیکی به تسهیلات حمل و نقلی داخلی.
- ارائه خدمات ایجاد ارزش افزوده.

- پیشرو بودن به لحاظ فن‌آوری ارتباطات.
- داشتن نیروی کار ماهر و متخصص.
- داشتن گمرک در داخل محوطه.

با هدف دستیابی به این اهداف، بندر رتردام و شرکت ترمینال‌های یکپارچه اروپا (ECT) با همکاری مشترک برنامه دلتا (۲۰۰۰-۲۰۰۸) را پی‌گیری می‌کنند که در آن ۸ مرکز توزیع و خدمات لجستیک در ترمینال دلتا در بندر رتردام ایجاد می‌شود.

۵- نقش مناطق آزاد در توسعه اقتصادی و بازرگانی

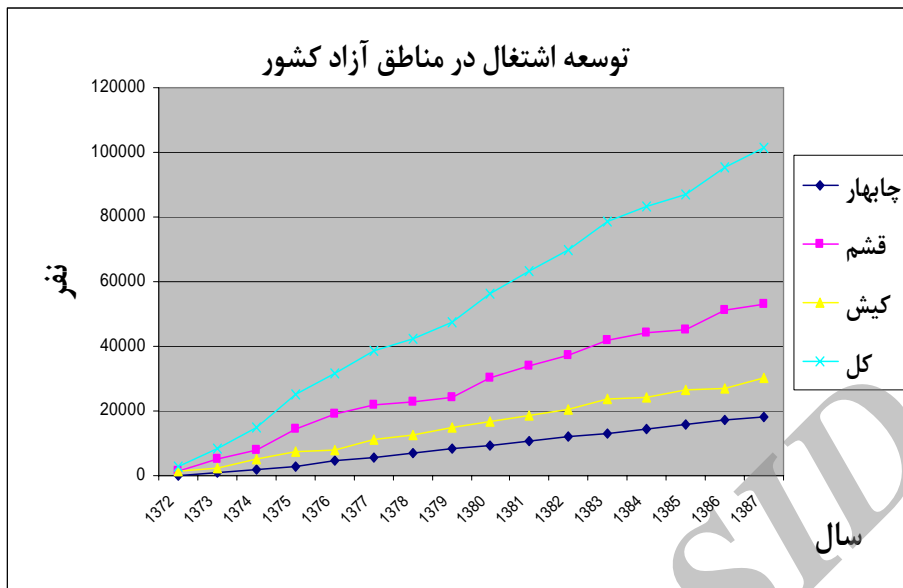
همان گونه که ذکر شد، مناطق آزاد تجاری در صورت رعایت عوامل فوق‌الذکر می‌توانند تاثیر مهمی در توسعه اقتصادی و تجاری کشورها داشته باشند. به طور معمول این تاثیر از طریق اشتغال‌زایی، بهبود وضعیت صادرات، بهبود تجارت خارجی، انتقال تکنولوژی و ... حاصل می‌شود که در ادامه به این موارد توجه می‌شود.

۵-۱ اشتغال‌زایی

اشتغال‌زایی اولین و مهم‌ترین هدف از تاسیس مناطق آزاد تجاری است. مناطق آزاد در بسیاری از موارد سبب ایجاد تعداد زیادی شغل شده‌اند. برخی از نمونه‌های موفق در این زمینه را می‌توان برشمرد. به عنوان مثال در کشور مکزیک یک سال پس از تاسیس منطقه آزاد تجاری در سال ۱۹۶۶ حدود ۲۴ بنگاه تجاری در منطقه آزاد مستقر و تعداد ۶۱۰۷ نفر در این بنگاه‌ها مشغول به کار شدند. در سال ۱۹۹۴ تعداد بنگاه‌ها و موسسه‌های تجاری مستقر در منطقه به ۲۰۰۰ واحد افزایش یافت که این موسسه‌ها زمینه اشتغال بیش از ۶۰۰۰۰۰ شغل را فراهم آوردند.

هم چنین در کشور موریتانی در اولین سال تاسیس منطقه آزاد، در سال ۱۹۷۱، نه شرکت تجاری حدود ۶۰۰ شغل ایجاد نمودند که این رقم در سال ۱۹۹۱ با رشد بسیار مناسبی به ۹۱۰۰۰ نفر افزایش یافت که تشکیل دهنده حدود یک سوم کل اشتغال در این کشور و ۸۰ درصد کل اشتغال در بخش صنعت این کشور است.

سومین نمونه، کشور فیلیپین است که در ۴ منطقه آزاد این کشور در سال ۱۹۸۶ تعداد ۲۳۶۵۱ نفر مشغول به کار بوده‌اند. ۸ سال بعد یعنی در سال ۱۹۹۴ این رقم به حدود ۷۰۰۰۰ نفر بالغ شد. از دیگر کشورهای موفق می توان به مالزی اشاره نمود که بین سال‌های ۱۹۷۲ تا ۱۹۹۴ تعداد شاغلین در ۷ منطقه آزاد این کشور از ۲۱۰۰۰ نفر به ۱۲۳۰۰۰ نفر افزایش یافته است. هم چنین در سه منطقه آزاد کشور سریلانکا در طی سال‌های ۱۹۸۰ الی ۱۹۹۴ تعداد شاغلین به سه برابر افزایش یافته است. نمودار (۱) نشان دهنده میزان افزایش اشتغال در مناطق آزاد چابهار، قشم و کیش طی سال‌های ۱۳۷۲ الی ۱۳۷۹ می باشد. همان طور که مشاهده می شود، میزان اشتغال در این مناطق در مقایسه با مناطق آزاد تجاری موفق در سایر کشورها در وضعیت مطلوبی قرار ندارد.

نمودار ۱ موقعیت اشتغال‌زایی در مناطق آزاد طی سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۷۹

[۱۰]

۲-۵ بهبود تبادلات خارجی

- همان گونه که در موارد زیر مشاهده می‌شود، مناطق آزاد تجاری نقش بسیار مهمی را در بهبود صادرات بسیاری از کشورها عهده دار هستند.
- در کشورهای تایوان و کره به تقریب ۱۰۰ درصد صادرات محصولات کارخانه‌ها از مناطق آزاد انجام می‌پذیرد.
  - در کشور موریتانی ۹۵ درصد صادرات محصولات کارخانه‌ها از طریق مناطق آزاد تجاری انجام می‌شود.
  - در کشور کنیا ۷۵ درصد محصولات کارخانه‌ها که بخش اعظم آن معاف از مالیات است از طریق مناطق آزاد صادر می‌شود.

- در کشور مکزیک بیش از ۵۰ درصد کل صادرات تولیدات از منطقه آزاد Maquiladoras انجام می‌شود.

- در جمهوری دومینیکن ۸۰ درصد کل صادرات و ۱۰۰ درصد صادرات محصولات تولیدی کارخانه‌ها از طریق مناطق آزاد صورت می‌پذیرد.

تجربه‌های متعدد نشان می‌دهد که مناطق آزاد تجاری می‌توانند نقش موثری در درآمدهای ناشی از تجارت خارجی و در نتیجه افزایش اشتغال و توسعه صادرات داشته باشند. به عنوان مثال در کشور موریتانی میزان درآمدهای حاصل از صادرات از ۳ درصد کل درآمد حاصل از صادرات کشور در سال ۱۹۷۱ به ۵۲٫۶ درصد در سال ۱۹۸۶ و ۶۸٫۷ درصد در سال ۱۹۹۴ افزایش یافته است. در کشورهای اندونزی، کره و تایوان، در اواسط دهه ۸۰ نسبت صادرات خالص به صادرات ناخالص از ۴۹ درصد به ۶۳ درصد افزایش یافته که نشان دهنده تاثیر به سزای مناطق آزاد در تجارت خارجی و صادرات این کشورها می‌باشد.

۳-۵ درآمدهای مالیاتی

اولین خصوصیت مناطق آزاد، معافیت مالیاتی در این مناطق می‌باشد، لذا دولت‌ها در هنگام تاسیس مناطق آزاد امیدوارند که با تاسیس این مناطق و از دست رفتن درآمدهای مالیاتی ناشی از معافیت مالیاتی، توسط مزایایی مانند ایجاد اشتغال و افزایش درآمدهای ناشی از مبادله‌های خارجی جبران شود.

۴-۵ ایجاد ارتباط برگشتی

فعالیت‌های تجاری حاصل از مناطق آزاد تجاری، می‌توانند باعث به وجود آمدن ارتباط برگشتی میان خود و سایر بخش‌های اقتصاد شوند. این امر سبب افزایش رشد اقتصادی در کشور میزبان از طریق سرمایه گذاری در این بخش‌ها و افزایش کارایی

فرآیند تولید می‌شود. در نتیجه شرکت‌های داخلی از لحاظ توانایی رقابت با شرکت‌های بین‌المللی وضعیت مطلوب‌تری پیدا می‌کنند. منطقه آزاد ماسان در کشور کره مثالی از مناطق آزادی است که از این مزیت بهره‌مند شده‌اند. از زمان تاسیس این منطقه در سال ۱۹۸۸ در مجموع ۵۶ کارخانه از ۷۳ کارخانه مستقر در این منطقه با ۵۲۵ کارخانه داخلی در ارتباط بوده‌اند که این ۵۲۵ کارخانه در مجموع ۱۶۸۶۸ کارگر را که معادل نیمی از نیروی کار منطقه ماسان می‌باشد را شامل می‌شود. جدول (۳) نشان‌دهنده میزان ارتباط برگشتی بین مناطق آزاد و کارخانه‌های داخلی در برخی از مناطق آزاد می‌باشد:

جدول ۳ میزان ارتباط برگشتی بین مناطق آزاد و کارخانه‌های داخلی در برخی از مناطق آزاد [۱]

کشور	منطقه آزاد	صنعت	تامین منابع توسط کارخانجات داخلی		
مالزی	پنانگ	همه صنایع	۱۹۷۶	۰.۲	۱۹۸۷
مالزی	پنانگ	الکترونیک	۱۹۷۶	۲.۸	۱۹۸۷
کره	ماسان	همه صنایع	۱۹۷۱	۳.۳	۱۹۸۵
تایوان		همه صنایع	۱۹۶۷	۲.۱	۱۹۷۹
سريلانكا		همه صنایع	۱۹۷۹	۰.۰	۱۹۹۱
موریتانی		پوشاک	۱۹۸۲	۰.۴۱	-

۵-۵ انتقال تکنولوژی

یکی از مزایای مهم مناطق آزاد که دارای تاثیر مهمی در رشد و توسعه اقتصادی و تجاری کشورهاست، انتقال تکنولوژی و نیز افزایش مهارت نیروی کار داخلی می‌باشد. آمار و ارقام نشان‌دهنده این موضوع می‌باشد که طی سال‌های پس از تاسیس مناطق آزاد به علت انتقال تکنولوژی و افزایش سطح مهارت نیروی کار داخلی، به تدریج سهم شاغلین در بخش نیروی کار غیرماهر و نیمه‌ماهر کاهش و شاغلین در بخش‌های

پرسنل ماهر، پرسنل اداری، و رده های مدیریتی افزایش می یابد. جدول آمار و اطلاعات مناطق آزاد تجاری مالزی را نشان می دهد :

جدول ۴ آمار و اطلاعات پرسنل مناطق آزاد تجاری مالزی [۷]

بخش / سال	۱۹۹۰	۱۹۹۷
پرسنل مدیریتی و حرفه ای	٪۱	٪۴.۷
پرسنل اداری	٪۵.۴	٪۸.۱
پرسنل نظارتی و ماهر	٪۱۲.۶	٪۲۰.۳
پرسنل نیمه ماهر و غیرماهر	٪۸۱	٪۶۶.۹

۵-۶ ارتقای سرمایه های فیزیکی

مناطق آزاد، می توانند باعث توسعه سرمایه های فیزیکی شوند. مناطق آزاد موفق مناطقی هستند که در آنها زیربناهای حمل و نقل و لجستیکی کارا و گسترده ای توسط دولت ایجاد شده است. به عنوان یکی از بهترین نمونه ها می توان به منطقه آزاد کائوسونگ در کشور تایوان اشاره نمود. این منطقه در سال ۱۹۶۷ فعالیت خود را از طریق صنعت پوشاک و مونتاژ محصولات الکترونیک آغاز و سپس فعالیت های خود را در زمینه های طراحی قطعات الکترونیکی و توسعه و تحقیق گسترش داد. هم اکنون این منطقه فعالیت خود را به عنوان مرکز لجستیک ادامه می دهد. طی سال های فعالیت این منطقه آزاد همانند سایر مناطق آزاد تجاری موفق سرمایه گذاری مناسبی برای ارتقای وضعیت زیربناهای فیزیکی این منطقه انجام شده که نقش مهمی در موفقیت این منطقه داشته است. در جدول زیر مقایسه شرایط اولیه سرمایه گذاری در مناطق آزاد ایران (کیش، قشم و چابهار) با ۳ منطقه آزاد موفق شیمین (چین)، های نان (چین)، جبل علی (امارات) ارایه شده است.

جدول ۵ مقایسه شرایط اولیه سرمایه گذاری در مناطق آزاد ایران
(کیش، قشم و چابهار) با ۳ منطقه آزاد موفق شیامین (چین)، های نان (چین)،
جبل علی (امارات) [۱۰ و ۱]

ردیف	نام منطقه	سال شروع	وضعیت سرمایه گذاری در سال آغاز
۱	چابهار	۱۹۹۴	شروع بدون سرمایه گذاری اولیه از طریق درآمدهای دولت با مجوز دولت
۲	قشم	۱۹۹۴	شروع بدون سرمایه گذاری اولیه از طریق درآمدهای دولت با مجوز دولت
۳	کیش	۱۹۹۴	شروع بدون سرمایه گذاری اولیه از طریق درآمدهای دولت با مجوز دولت
۴	شیامین	۱۹۸۰	۴,۵ میلیارد دلار
۵	های نان	۱۹۸۸	۲,۵ میلیارد دلار دولت - ۸۴۰ میلیون دلار بخش خصوصی
۶	جبل علی	۱۹۸۵	۲,۵ میلیارد دلار سرمایه گذاری اولیه که بعدها به ۱۱ میلیارد دلار افزایش یافت.

هم چنین میزان سرمایه گذاری زیربنایی در مناطق آزاد ایران و سه منطقه آزاد
فوق الذکر در جداول (۶) و (۷) مشاهده می شود.

جدول ۶- وضعیت سرمایه گذاری های زیربنایی در مناطق آزاد ایران در سال آغاز [۱۰]

ردیف	شرح	چابهار	قشم	کیش
۱	بندر	خارج از محدوده منطقه ۳ بندر	بندر سنتی ماهی گیری	بندر ماهی گیری
۲	راه	فاقد راه آهن و جاده های ترانزیتی	راه های روستایی	۲۵ کیلومتر جاده اصلی
۳	فرودگاه	فرودگاه نظامی خارج از محدوده	نداشته است	قبل از پیروزی انقلاب ایجاد شده است
۴	برق	۱ مگا وات	۱،۴ مگا وات	۶ مگا وات
۵	آب شیرین کن	کمبود شدید	۹۰۰ متر مکعب در روز	۲۹۰۰ متر مکعب در روز
۶	مخابرات	فاقد امکانات مخابراتی	تلفن راه دور (محدود)	۲۵۰۰ خط تلفن
۷	مسکن	مسکن روستایی هیچ ساخت و سازی وجود نداشت	مسکن روستایی در محدوده منطقه	موجود از قبل از انقلاب (با اهداف خاص)
۸	انبار	۶،۶۶ هزار متر مربع مربوط به سازمان بنادر	فاقد انبار	۱۰ هزار متر مربع
۹	گمرک	استقرار در خارج منطقه	استقرار در خارج محدوده منطقه	استقرار در منطقه
۱۰	هتل	فاقد هتل - مسافر خانه های محلی	فاقد هتل - مسافر خانه های محلی	۳۵۰۰ تخت هتل و مسافر خانه
۱۱	بیمارستان	بیمارستان نداشته است	بیمارستان نداشته است	بیمارستان نداشته است
۱۲	دانشگاه	علوم دریایی خارج از محدوده منطقه	نداشته است	نداشته است

جدول ۷- وضعیت سرمایه گذاری‌های زیربنایی در ۳ منطقه آزاد خارجی در سال آغاز [۱۰]

ردیف	شرح	شیامین (چین)	های نان (چین)	جبل علی (امارات)
۱	بندر	۷۳ اسکله و ۶۰ بندر با قابلیت پذیرش کشتی‌های ۱۰۰ هزار تنی و بار اندازی کشتی‌های ۵۰ هزار تنی	۱۱۲ اسکله، ۲۴ بندر با ظرفیت ۱۰ میلیون تن	۳ پایانه دریایی با ظرفیت پذیرش هر نوع کشتی
۲	راه	متصل به خط راه آهن سراسری چین مجهز به بزرگراه‌های متعدد	۷ هزار کیلومتر بزرگ راه ترانزیتی و شهری	بزرگ راه‌ها به طور کامل ایجاد شده بوده است
۳	فرودگاه	داراری فرودگاه بین المللی اختصاصی	فرودگاه با ۲۷۰ پرواز داخلی و خارجی در هفته	فرودگاه بین المللی اختصاصی و فرودگاه‌های حاشیه‌ای
۴	برق	به طور کامل تامین	به طور کامل تامین	به طور کامل تامین
۵	آب شیرین کن	به طور کامل تامین	به طور کامل تامین	به طور کامل تامین
۶	مخابرات	سیستم مخابراتی پیشرفته ماهواره‌ای	امکانات پیشرفته مخابراتی	دارای تجهیزات بسیار پیشرفته مخابراتی
۷	مسکن	توسط شرکت‌های خصوصی انجام می‌گیرد	توسط شرکت‌های خصوصی انجام می‌گیرد	پروژه‌های عظیم توریستی مسکونی
۸	انبار	امکانات متناسب در تمام بنادر	اطلاعات دقیقی موجود نیست ولی با توجه به حجم ظرفیت بنادر بایستی امکانات خوبی وجود داشته باشد	۴۸ هزار متر مربع انبار، ۴۲ هزار متر مکعب سردخانه
۹	گمرک	در منطقه مستقر است	در منطقه مستقر است	اختصاصی در منطقه مستقر است
۱۰	هتل	اطلاعات موجود نیست	۱۸۵ هتل با درجه‌بندی متفاوت	بسیار پیشرفته و گسترده
۱۱	بیمارستان	۱۷ بیمارستان	اطلاعات موجود نیست	دارای امکانات وسیع
۱۲	دانشگاه	۵۰۲ موسسه تحقیقاتی - ۸ موسسه آموزش عالی	اطلاعات موجود نیست	ایجاد زیربنای لازم برای تاسیس شهرک دانشگاهی

۶- منطقه آزاد چابهار

در این بخش با تمرکز بر منطقه آزاد چابهار نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای این منطقه تبیین خواهد شد تا در ادامه به منظور بسط ماتریس SWOT برای این منطقه و در در نهایت ارایه استراتژی‌ها مورد استفاده قرار گیرند.

۱-۶ معرفی

منطقه آزاد چابهار با ۱۴۰ کیلومتر مربع مساحت در جنوب شرقی جمهوری اسلامی ایران و در کنار خلیج چابهار و آب‌های نیلگون دریای عمان قرار دارد. این منطقه جزئی از شهرستان چابهار، واقع در استان سیستان و بلوچستان است که از طریق شهرستان ایرانشهر و پس از عبور از استان خراسان جنوبی به کشورهای آسیای میانه و افغانستان و از شرق به کشور پاکستان و از جنوب به دریای عمان و اقیانوس هند و آبراهه بین‌المللی، قاره آفریقا و شرق آسیا و اروپا و دریای مدیترانه راه دارد.

قلمرو منطقه آزاد چابهار بر اساس مصوبه هیات وزیران تعیین شده و این منطقه به عنوان یکی از مناطق آزاد کشور است که در سال ۱۳۷۰ تاسیس شده است.

در ادامه ضمن اشاره به اهداف تاسیس منطقه آزاد چابهار به طور اهم به ذکر نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدهای منطقه نیز پراخته شده است. البته در جهت خلاصه نمودن مطلب سعی شده است تا ضمن استفاده از عبارات شفاف و قابل فهم، از ارایه توضیح‌های تفصیلی در این بخش اجتناب شود.

۲-۶ اهداف تاسیس منطقه آزاد چابهار

- توسعه ترانزیت و احیای محور شرق.
- افزایش نقش و سهم کشور در ترانزیت کالا و حمل و نقل بین‌المللی و بازرگانی داخلی و خارجی.
- ارتقا عملکرد بندر چابهار تا حد یک بندر مگا پورت و تلاش برای تبدیل آن به یک هاب منطقه‌ای.
- ارتقای نقش و عملکرد منطقه آزاد در توسعه ملی و منطقه‌ای.
- تولید و صدور کالاهای صنعتی و حضور فعال در بازارهای جهانی.

- انتقال تکنولوژی و آموزش نیروی کار، فقرزدایی و توسعه اقتصادی.
- ایجاد فرصت‌های اشتغال و کسب درآمد ارزی.

۳-۶ نقاط قوت منطقه آزاد چابهار

- خارج بودن منطقه آزاد از محدوده بحران خلیج فارس.
- نزدیک‌ترین منطقه آزاد کشور به آب‌های آزاد.
- هماهنگی مناسب گمرک و منطقه آزاد در مقایسه با سایر مناطق آزاد کشور.
- نیروی کار ارزان شاغل در منطقه آزاد.
- تامین کالا و مواد اولیه مورد نیاز کشور به صورت تجارتي.
- وجود بازارهای مناسب عرضه کالای عمده و خرده.
- وجود امکانات رفاهی و اقامتی نسبتاً مناسب در منطقه آزاد.

۴-۶ نقاط ضعف منطقه آزاد چابهار

- فقدان مدیریت هماهنگ و واحد بندر و منطقه آزاد.
- فقدان پس کرانه مناسب برای توسعه فعالیت‌ها با توجه به مجاورت با بافت شهری.
- عدم وجود امکانات و ظرفیت مناسب بندری.
- سیستم مدیریتی ناکارآمد در منطقه در مقایسه با سایر مناطق آزاد موفق.
- بالا بودن هزینه‌های خدمات و ضعف در ارائه خدمات عمومی مناسب.
- شبکه حمل و نقل و ارتباطات نامناسب و ضعیف.
- عدم اتصال به شبکه ریلی کشور.
- کمبود نیروی انسانی ماهر و متخصص.
- شکنندگی و محدودیت منابع درآمدی.

۵-۶ فرصت‌های منطقه آزاد چابهار

- نزدیک‌ترین نقطه دسترسی کشورهای CIS به آب‌های آزاد.
- نزدیکی به بازار کشور افغانستان.
- وجود مراکز دانشگاهی.
- تمرکز دولت بر توسعه محور شرق.
- وجود جاذبه‌های توریستی و زیست محیطی منحصر به فرد.
- دسترسی مستقیم به آب‌های بین‌المللی و نزدیکی به خطوط کشتیرانی بین‌المللی.
- قرار گرفتن در یکی از مسیرهای مصوب کریدور ترانزیتی شمال - جنوب.

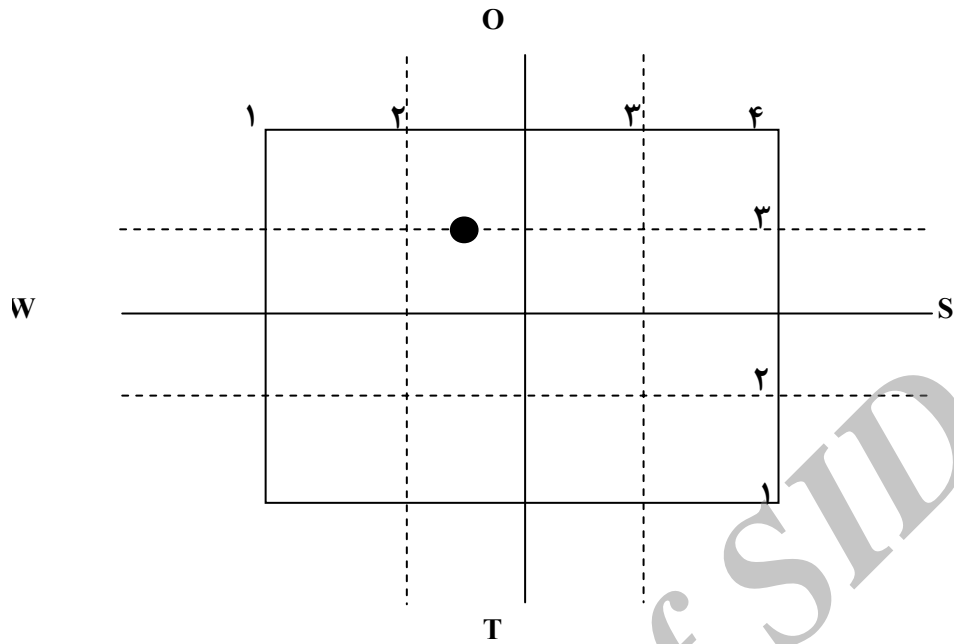
۶-۶ تهدیدهای منطقه آزاد چابهار

- وجود رقابت منطقه ای با بندر گوادر پاکستان.
- فقدان هماهنگی بین دستگاه‌های مختلف اجرایی.
- محرومیت منطقه سیستان و بلوچستان.
- وجود قوانین و مقررات غیرشفاف، ناکارآمد و غیرانعطاف پذیر.
- کمبود منابع آب شیرین.
- دوری و بعد زیاد مسافت با منابع انرژی.
- عدم تمایل سرمایه‌گذاران خارجی برای سرمایه‌گذاری به واسطه وجود مسایل سیاسی.

۷- تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

عوامل داخلی	ضریب	ضریب نرمال شده	رتبه	نمره نهایی
نقاط قوت				
۱- خارج بودن منطقه آزاد از محدوده بحران خلیج فارس	۵	۰.۰۵۷	۲	۰.۱۱
۲- نزدیکترین منطقه آزاد کشور به آبهای آزاد	۷	۰.۰۸۰	۲	۰.۱۶
۳- هماهنگی نسبتا مناسب گمرک و منطقه آزاد	۶	۰.۰۶۸	۳	۰.۲۰
۴- نیروی کار ارزان شاغل در منطقه آزاد	۴	۰.۰۴۵	۱	۰.۰۵
۵- تامین کالا و مواد اولیه مورد نیاز کشور به صورت تجارتي	۴	۰.۰۴۵	۲	۰.۰۹
۶- وجود بازارهای مناسب عرضه کالای عمده و خرده	۴	۰.۰۴۵	۱	۰.۰۵
۷- وجود امکانات رفاهی و اقامتی نسبتا مناسب در منطقه آزاد	۳	۰.۰۳۴	۲	۰.۰۷
نقاط ضعف				
۱- عدم وجود مدیریت هماهنگ و واحد بندر و منطقه آزاد	۸	۰.۰۹۱	۲	۰.۱۸
۲- فقدان پس گرانه مناسب برای توسعه فعالیتها با توجه به مجاورت با بافت شهری	۴	۰.۰۴۵	۱	۰.۰۵
۳- فقدان امکانات و ظرفیت مناسب بندری	۷	۰.۰۸۰	۳	۰.۲۴
۴- سیستم مدیریتی ناکارآمد در منطقه در مقایسه با سایر مناطق آزاد موفق	۷	۰.۰۸۰	۳	۰.۲۴
۵- بالا بودن هزینههای خدمات و ضعف در ارائه خدمات عمومی مناسب	۶	۰.۰۶۸	۲	۰.۱۴
۶- شبکه حمل و نقل و ارتباطات نامناسب و ضعیف	۷	۰.۰۸۰	۴	۰.۳۲
۷- عدم اتصال به شبکه ریلی کشور	۶	۰.۰۶۸	۳	۰.۲۰
۸- کمبود نیروی انسانی ماهر و متخصص	۵	۰.۰۵۷	۱	۰.۰۶
۹- شکنندگی و محدودیت منابع درآمدی	۵	۰.۰۵۷	۲	۰.۱۱
جمع	۸۸	۱		۲.۲۶

نمره نهایی	رتبه	ضریب نرمال شده	ضریب	عوامل خارجی
فرصت‌ها				
۰.۲۳۶	۳	۰.۰۷۹	۷	۱- نزدیک‌ترین نقطه دسترسی کشورهای CIS به آب‌های آزاد
۰.۲۷۰	۳	۰.۰۹۰	۸	۲- نزدیکی به بازار کشور افغانستان
۰.۲۷۰	۳	۰.۰۹۰	۸	۳- وجود مراکز دانشگاهی
۰.۴۰۴	۴	۰.۱۰۱	۹	۴- تمرکز دولت بر توسعه محور شرق
۰.۱۳۵	۲	۰.۰۶۷	۶	۵- وجود جاذبه‌های توریستی و زیست محیطی منحصر به فرد
۰.۱۱۲	۲	۰.۰۵۶	۵	۶- دسترسی مستقیم به آب‌های بین‌المللی و نزدیکی به خطوط کشتیرانی بین‌المللی
۰.۲۰۲	۳	۰.۰۶۷	۶	۷- قرار گرفتن در یکی از مسیرهای مصوب کریدور ترانزیتی شمال - جنوب
تهدیدها				
۰.۲۳۶	۳	۰.۰۷۹	۷	۱- وجود رقابت منطقه ای با بندر گوادر پاکستان
۰.۳۶۰	۴	۰.۰۹۰	۸	۲- عدم هماهنگی بین دستگاه‌های مختلف اجرایی
۰.۱۳۵	۲	۰.۰۶۷	۶	۳- محرومیت منطقه سیستان و بلوچستان
۰.۱۱۲	۲	۰.۰۵۶	۵	۴- وجود قوانین و مقررات غیرشفاف، ناکارآمد و غیرانعطاف پذیر
۰.۰۳۴	۱	۰.۰۳۴	۳	۵- کمبود منابع آب شیرین
۰.۱۶۹	۳	۰.۰۵۶	۵	۶- دوری و بعد زیاد مسافت با منابع انرژی
۰.۲۷۰	۴	۰.۰۶۷	۶	۷- عدم تمایل سرمایه گذاران خارجی برای سرمایه گذاری به واسطه وجود مسایل سیاسی
۲.۹۴۴		۱	۸۹	جمع

نمودار ۲ تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و تعیین نوع استراتژی مناسب برای منطقه آزاد چابهار

۸- تجزیه و تحلیل SWOT

همان طور که از فرآیند ارزیابی عوامل داخلی و خارجی مشخص شد، استراتژی‌های WO یا محافظه کارانه از اولویت بالایی برای منطقه آزاد چابهار برخوردار خواهند بود. در این استراتژی‌ها سعی می‌شود تا با استفاده بهینه از فرصت‌ها تا حد امکان نقاط ضعف داخلی سیستم را کم رنگ نمود.

در این بخش سعی خواهد شد تا ضمن نگرش هم زمان به عوامل داخلی و خارجی

سیستم با ارایه استراتژی‌های مناسب و ترجیحاً محافظه کارانه در جهت بهبود سیستم اقدام شود.

الف) فاکتورهای منعکس کننده وضعیت داخلی یعنی نقاط قوت و ضعف.

ب) فاکتورهای خارجی منعکس کننده شرایط محیطی یعنی فرصت‌ها و تهدیدها.

۹- نتیجه گیری

با توجه به نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای تعیین شده در تحلیل SWOT منطقه آزاد چابهار، می توان راه کارهای زیر را برای تغییر وضع موجود و رسیدن به وضعیت مطلوب پیشنهاد نمود:

۱- استفاده از امکانات دانشگاه چابهار در راستای تامین نیازهای آموزشی مورد نیاز منطقه آزاد (W8O3).

۲- انعقاد تفاهم نامه و موافقت نامه‌های دوجانبه و چندجانبه تجاری و اقتصادی با سایر کشورها (W4O1,2,7).

۳- استفاده از خدمات مدیریتی موسسه‌ها و شرکت‌های متخصص در مقوله مدیریت مناطق آزاد (W4O4).

۴- یکپارچه سازی مدیریت گمرک، منطقه آزاد و اداره بندر چابهار (W1O4).

۵- افزایش معافیت‌های مالیاتی و کاهش عوارض به ویژه در خصوص شرکت‌های تازه تاسیس و ارایه قوانین تشویقی صادراتی (W5,9O1,2,7).

۶- تمرکز بیش تر بر مبادله‌های تجاری با کشورهای CIS و افغانستان از طریق ارایه امتیازات ویژه (W9O1,2).

۷- تلاش در استفاده از فاینانس کشورهای دارای منافع مشترک از جمله کشورهای هند و سایر کشورهای عضو کریدور شمال- جنوب جهت توسعه امکانات زیربنایی منطقه آزاد و بندر چابهار و نیز توسعه شبکه حمل و نقل در خصوص منطقه آزاد چابهار (W3,6,701).

۸- تسریع در اجرای فرودگاه چابهار و نیز توسعه بندر چابهار (W604).

۹- تسریع در اتصال بندر چابهار به شبکه ریلی کشور (W704).

۱۰- تسریع در اجرای طرح توسعه بندر چابهار (W204,6).

۱۱- بستر سازی به منظور افزایش سرمایه‌گذاری خارجی در توسعه منطقه آزاد چابهار (W905).

۱۲- ایجاد بسترهای مناسب IT و شبکه‌های مخابراتی با کیفیت (W604,5).

۱۳- تسهیل تجارت و کاهش هزینه حمل کالا از این محور (W5,604).

Archive of SID

۱۰- منابع و مراجع

1- Meng Guangwen, The Theory and Practice of Free Economic Zones: A Case Study of Tianjin, People's Republic of China, 2003

2- Jean-Pierre CLING, Gaëlle LETILLY, Export Processing Zones : A threatened instrument for global economy insertion, , Novembre 2001

3- Roman Kachur, IMPACT OF SPECIAL ECONOMIC ZONES ON REGIONAL INVESTMENT IN UKRAINE, 2002

4- Andrew Feltenstein, the Welfare Analysis of a Free Trade Zone: Intermediate Goods and the Asian Tigers, August 2005

5- <http://www.jafza.co.ae/jafza/>

6- <http://www.uaefreezones.com/home.html>

7- UNITED NATIONS, ST/ESCAP/2377, Free Trade Zone and Port Hinterland Development, UNITED NATIONS, 2005

8- Tom Kelleher, Jelena Budak, ,Strategic Plan for the Long Term Development of Existing Free Zones in Croatia, Zagreb, November 8th, 2006

9- <http://www.cfzo.com>

10- <http://www.freezones.ir>

11- <http://www.omrancfz.com>

12- <http://www.tdt.ir>

13- <http://www.pso.ir>

۱۴- محودی الموتی، مسعود، مطالعه‌ای درباره مناطق آزاد و اثرات اقتصادی-بازرگانی آن، موسسه

مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، ۱۳۷۴.

۱۵- علیا، مهدی، آسیب شناسی یک معادله پرچالش، درآمدی بر مسایل و مشکلات مناطق آزاد،

ماهنامه پیام دریا، ۱۳۸۶.